

DEVLET'in HAYSIYETİ'ni ÇİĞNETEN ZİHNİYET
(İki Örnek ve alınacak bir Ders)

Prof. Dr. İlhan ARSEL

Fatih Mehmed zamanında İstanbul'daki Rum Klisesi Baş Piskoposu Gennodius Skolarius'un Hıristiyan dini akideleriyle ilgili kitabı Karaferye kadısı Ahmed tarafından Türkçeye çevrilir ve önce Hammer ve sonra M. Halası Kun Tiber tarafından yayınlanır. Bir yabancı yazar, bu olayla ilgili olarak : «Ne kadar ilginçtir ki Patrik Gennodius'un kitabı bir Kadı tarafından Türkçeye çevrilebilmiştir. Bu şunu ispat etmektedir ki o devir itibariyle oldukça geniş bir hoşgörü var olabilmiştir ve bunu, başında Fatih Mehmed gibi bir hükümdarın bulunduğu bir hükümet sistemi içerisinde şaşılacak bir olay olarak karşılamamak gerekir.»¹ diye hayranlığını anlatır.

Şimdi dört yüz yıllık bir atlama ile Abdülhamit II devrine gelelim. 1879 yılında İstanbul'da yaşayan Alman asıllı Köller, yabancı dile vakıf Ahmed Tefvik adındaki bir lise öğretmeninin yardımı ile bazı Hıristiyan din kitaplarını (İncil'i) Türkçeye çevirir. Fakat çevirmesiyle birlikte tutuklanır ve tabii onunla beraber Ahmed Tefvik Efendi de soluğu hapisanede bulur. Köller o tarihte bir İngiliz misyon teşkilâtı tarafından istihdam edilmek ve Müslümanlara Hıristiyan din kitaplarını tanıtmak, ve Ahmed Tefvik ise bunların Türkçeye çevirisinde yardımcı olmak ve böylece İslâm'a aykırı davranışta bulunmak nedeniyle suçlandırılır, ve yayınlanan kitaplar toplattırılarak Köller'in evrakına İdarece el konur. Yabancı bir devlet uyruğu olduğu için Köller'e pek bir şey yapılamazsa da biçare Ahmed Tefvik ölüm cezasına mahkûm edilir. Fakat ne var ki 1879 tarihinde İngiltere Hükûmeti, bu olaylar dolayısıyla, Osmanlı Devletine ultimatom'u basarak gerek Köller'in müsadere olunmuş evrakının kendisine iadesini ve gerek Ahmed Tefvik'in ser-

¹ Bk. Jean Deny, «A Propos des Traductions en Turcs Osmanlı des Textes Religieux Chrétiens» («The World of İslâm», Leiden 1956 Vol. IV, sh. 30.

best bırakılmasını ister. Fakat Abdülhamit Hükûmeti, her ne kadar Köller'e hürriyetini iade ederse de istenilen evrakı geri vermez ve Ahmed Tefvik'i de serbest bırakmaz. 30 Aralık 1879 tarihinde İngiltere'nin İstanbul'daki Büyük Elçisi Henry Layard, Ahmed Tefvik'in serbest bırakılmasıyla ilgili İngiliz talebinin karşılanmaması nedeniyle kendi Hükûmetinin Babıalî ile resmî ilişkilerini kestiğini bildirir. Bu arada Alman elçisi de, Köller'in Alman uyruklu olduğunu ileri sürerek harekete geçer. Alman Hükûmeti, İngiliz Hükûmetinin yaptığı şekilde müdahale ile müsadere edilen evrakın Köller'e iadesinde ısrar eder. Bu tehdit üzerine koskoca Osmanlı devletinin koskosca Padişahı, kendi elleriyle Alman Elçisine istenilen evrakı tevdi eder, ve Ahmed Tefvik Efendi'ye derhal serbest bırakır. Serbest bırakılmakla kalmaz fakat aynı zamanda ailesine tazminat dahi öder. Bunun üzerine 2 Ocak 1880 tarihinde İngiliz Büyük Elçisi H. Layard, Hükûmetinin Osmanlı Devleti ile yeniden diplomatik münasebetler kurmuş, olduğunu Padişaha müjdeliler.

Ahmed Tefvik'in serbest bırakılması ve ölüm cezasının yerine getirilmemesi ve Köller'e ait evrakın iadesi vesilesiyle düştüğü aşağılık durumu Hükûmet, kendi halkına oldukça farklı şekilde anlatmak kurnazlığını ihmal etmemiştir. Ceza ile ilgili olarak bu kararın mahkeme kararı olmayıp nihayet dinî bir fetva'dan ibaret olduğunu ve bu itibarla iptal yoluna gidildiğini açıklamıştır. Bununla da yetinmemiş, aradan iki gün geçtikten sonra yeni bir bildiri de Köller'in evrakına el konmasının kanuna uygun olduğunu ve fakat İngiltere'nin hatırı kırılmamak maksadıyla bunların iade edildiğini; Ahmed Tefvik'in ölüm cezasına çarptırılmasının Şeriat'a uygun bulunduğunu ve fakat Padişah'ın, rikkate gelerek ihsan olsun için onu af-eylediğini belirtmiş, ve tabii bu sefer Devlet'i daha önceki davranışından da haysiyetsiz bir duruma düşürmüştür. Ve yine aynı bildiri'de Hükûmet, İngiltere ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmuş olmasından duyduğu sonsuz kıvancını dile getirmiştir. Evet işte bu çeşit haysiyet duygusundan ve yurt sevgisinden yoksun, hükûmetlerdir ki, vaktiyle bu ülkeyi ve bu milleti bu çeşit nice zavallı durumlara düşürmekten kaçınmışlardır: sırf fikir ve vicdan hürriyeti denilen nesnenin ne olduğundan habersiz, ya da hürriyet'e düşman bulunmaları nedeniyle, Biçare Ahmet Tefvik her şeye rağmen hayatını tehlikede hissederek yabancı ülkelere kaçmıştır.

Şimdi gelelim ikinci örneğimize: Bilindiği üzere 1867 yılında «Yeni Osmanlılar» adı altında ve zulüm idaresine son vermek ve

Meşrutiyeti ilân etmek amaçlarıyla gizli siyasî bir örgüt kurulmuştu. Kurucular arasında Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi, Ağâh efendi, Ebuzziya Tefik gibi zamanın tanınmış kişileri vardı. Bu örgüt faaliyetlerini yurt dışında yürütmekte idi. Fransa'da ve İngiltere'de yayınladıkları kitap ve gazeteleri gizlice Türkiye'ye sokarlar ve fikirlerini aydınlara aşılamağa çalışırlardı. **Hürriyet** adlı gazete bunlardan biri idi. Bu gazetenin Türkiye'de okunmasına engel olmak için Hükümetin başvurduğu hileler, küçüklükler ve bu yüzden devleti ve milleti dışa karşı düşürdüğü haysiyet yıkıcı durumlar ibretle anılmağa değer. Hürriyet gazetesi İstanbul'da, Beyoğlu'nda Coq (Kok) adındaki bir Fransız kitapçısında satılırdı. Coq bu gazeteyi iki nüsha olarak içli dışlı camekânına yapıştırır ve böylece gelip geçenlerin'de okumasını sağlardı. Olayı yetkili bir kaleminden dinleyelim : «Bu hali gören... zabıta memurları durumu nezarete bildirmeleri üzerine, Hüsnü Paşa, Beyoğlu Mütessarrıflığına verdiği emirde, hususî memur gönderilerek Hürriyet nüshalarının camekân'dan toplattırılmasını bildirmiş ve Beyoğlu Mütessarrıfı olan Fikri Paşa ise, andlaşma hükümlerince ecnebi'nin dükkânına girilerek cebri muamele ile hükümetin emrinin yerine getirilip getirilmeyeceğinden bilgisiz olmasından dolayı, gönderdiği adamlara... gazetelerin toplattırılmasını tenbih etmiş ve bu memurlar da... camekânı açmağa kalkışmışlar ise de, kitapçı Coq... sert tabiatıyla hürriyet taraftarlığı hususiyetlerini nefsinde birleştirmiş seksenlik bir ihtiyar olduğu halde, fikren ve bedenen genç olduğundan, gelen adamları kollarından tutarak kapıdan fırlatmış, ve... sefaretine müracaatla... Fransa tab'asından birinin ticarethanesine bu şekilde usûl ve kaide dışında, zabıta memurlarının girmeleri... o ana kadar rastlanmış hallerden olmadığından, gerekli tarziyeyi elde etmezse, Paris'e giderek, şikayetini oraya ulaştıracağını ... bizzat sefire anlatmıştır. Ekseri hallerde Bab-ı Âli'yi güç bir duruma düşürmekle bazı özel çıkarlar elde etmeğe alışmış olan o zamanın sefirlerince bu gibi olaylar nimet vesilesi olarak karşılanması... tabii idi. Fakat Mösyö Bourrée (Sefir) Jön Türk'lerin taraftarı ve hamisi sıfatını takınmış... olduğundan, durumu tumturaklı... bir resmî yazı ile Hariciye Nezaretine tebliğ ve kitapçı Coq'a tarziye verilmesini istemiştir. İşte Hüsnü paşa'nın... bu, hürriyet meydan savaşında kudretine indirilen bir hareket darbesi idi... Bir kaç gün sonra mütessarrıf Fikri efendi, resmen sefarete giderek, Kitapçı Coq hazır olduğu halde, lazım gelen tarziyeyi vermiştir. Bu olay İstanbul halkına pek çabuk akseylemiş ve kitapçı Coq'u bilmeyenler de bu sayede öğrenmiştir. Bu sayede herkes, bir hayli vakit dükkânın önünde birikip okumakta devam etmiş ise de, daha sonra

Hüsni paşa'nın ilk def'a kullandığı sivil memurlar, dükkana girip çıkanları takip ile belâya uğrattıkları da yayılmış olması üzerine, dükkânın önünde durup'ta okuyan değil, sokağın o tarafından geçen olmamıştır.»²

Zavallı devlet ve onu, sırf hürriyet engellensin için, zavallı duruma düşüren zihniyet. **Ve bir ders :** Hürriyet ihlâllerine karşı tepki bugün artık ülkeler arası sınır tanımamaktadır Ülkemizde izlenen hürriyet kısıtlamalarına karşı Batı'nın ve özellikle Avrupa Konseyi'nin girişmek istediği tedbirlere ve meselâ Türkiye'yi Konsey dışı etme eğilimlerine vurdumduymazlık havası yaratmak isteyen bazı siyaset adamlarımızın ve yazarlarımızın «Onlar bizim iç işlerimize ne karışır, hem zaten Konsey üyeleri komünisttir» şeklinde çocukça ve gerçekten ilkel davranışlarına aldanmak hata olur. Hele «Yunanistan Konsey'den atıldı da ne oldu?» tarzındaki örnek verilere kanmamak gerekir. Fikir ve düşünce hürriyetlerinin güvenliği konusunda Türkiye'nin Milletler arası andlaşmalara atılmış imzası vardır ve Batı, şu veya bu yoldan bunu «Boş, imza» şeklinde bıraktırmamağa kararlıdır. Yalnız bizim için değil fakat aynı durumdaki başka ülkeler için de bu yolda en zecrî usullere gitmekten çekinmez. Ve işte asıl o zaman durumumuz, Komşumuz Yunanistan ile kıyaslanmayacak kadar zor ve kötü sonuçlar doğurur. Kültür ve medeniyetini Kadim Yunan'a borçlu Batı'nın komşumuz olan ve askerî diktatorya şeklinde yönetilen ülkeyi fazla zorlamayacağı ne kadar gerçek ise çeşitli nedenlerle farklı nitelikte saydığı Türkiye'yi o derece fazla hırpalayacağı muhakkaktır. Bu itibarla duygusal davranışlara kapılmayıp gerçekçi ve millî çıkarlara bağlı olmamız ve geçmişin acı örneklerini göz önünde tutup Devletimizin haysiyetini rencide edebilecek fırsatlara vesile yaratmamız ve bunun için her şeyden önce fikir ve düşünce hürriyeti ölçülerini demokratik kıstaslardan ayırmamız şarttır.

² Bk. Ebüzziya Tefik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, (Kervan Yayınları, 1973 baskısı, Cilt. I, sh. 244-6).